

DOI: 10.26104/NNTIK.2022.80.43.014

Даркенбаев Т.С.

**МАМЛЕКЕТТЕРДИН ГЛОБАЛДЫК АТААНДАШТЫККА
ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮН ЖОГОРУЛАТУУ ФАКТОРУ КАТАРЫ
ШААРДЫК АГЛОМЕРАЦИЯЛАРДЫ ТҮЗҮҮ**

Даркенбаев Т.С.

**ФОРМИРОВАНИЕ ГОРОДСКИХ
АГЛОМЕРАЦИЙ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ГЛОБАЛЬНОЙ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ГОСУДАРСТВ**

T. Darkenbayev

**THE FORMATION OF URBAN AGGLOMERATIONS
AS A FACTOR IN INCREASING THE GLOBAL
COMPETITIVENESS OF STATES**

УДК: 332.15(575.2) (043)

Макалада шаардык агломерациялардын негизги багыттары жана учурдагы тенденциялары каралат. Автор жаңы өнүмдөрдү, процесстерди, институттарды жана структураларды иштеп чыгуунун жана киргизүүнүн чыгармачылык процесси үчүн өзүн-өзү ишке ашырууга ыңгайлуу шаарлардын талашсыз атаандаштык артыкчылыктарын белгилейт. Белгиленгендей, шаарлардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн коюмча маанилүү индикатору – жаңы киргизүүлөрдү өздөштүрүү жана жайылтуу тизмегиндеги негизги орундар үчүн шаарлар ортосундагы атаандаштыктын жаңы предметин түзүүдө "креативдүү классты" өнүктүрүү деңгээли пайда болот. ШКУ өлкөлөрүндө шаардык агломерацияларды түзүү процессинде заманбап өзгөчөлүктөрдү эске алуу алардын глобалдык атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн камсыз кылуунун зарыл шарты болуп саналат.

Негизги сөздөр: Шанхай кызматташтык уюму, шаардык агломерация, глобалдык атаандаштык, урбанизация, атаандаштык.

В статье рассматриваются ключевые направления и современные тенденции развития городских агломераций. Автор отмечает несомненные конкурентные преимущества городов, удобных для самореализации, для творческого процесса разработки и внедрения новых продуктов, процессов, институтов и структур. Отмечено, что возникает дополнительный важнейший индикатор конкурентоспособности городов – уровень развития «креативного класса» при формировании нового предмета конкуренции между городами – за ключевые места в цепочке освоения и распространения нововведений. Показано, что учет современных особенностей в процессе создания городских агломераций в странах ШОС является необходимым условием обеспечения их глобальной конкурентоспособности.

Ключевые слова: Шанхайская организация сотрудничества, городская агломерация, глобальная конкурентоспособность, урбанизация, конкуренция.

The article discusses key directions and current trends in the development of urban agglomerations. The author notes the undoubted competitive advantages of cities that are convenient for self-realization, for the creative process of developing and introducing new products, processes, institutions and structures. It is noted that an additional most important indicator of the competitiveness of

cities arises - the level of development of the "creative class" in the formation of a new subject of competition between cities - for key places in the chain of development and dissemination of innovations. It has been shown that taking into account modern features in the process of creating urban agglomerations in the SCO countries is a necessary condition for ensuring their global competitiveness.

Key words: Shanghai cooperation organization, urban agglomeration, global competitiveness, urbanization, competition.

Шаардык агломерацияларды аныктоонун ар кандай ыкмаларын талдоо, алар заманбап урбанизациянын өзгөчө продуктусу экенин көрсөтүп турат, ал туруктуу эмгек, маданий-тиричилик жана өндүрүштүк байланыштар, жалпы социалдык жана техникалык инфраструктура, жер ресурстары менен бөлүшүлгөн [1].

Урбанизация түшүнүктөрү бара-бара апокалиптиктен прагматикалыкка чейин өнүккөн. Бүгүнкү күндө ири шаарлардын актуалдуу маселелерин системалаштыруу жана аларды чечүү жолдорун издөө аракеттери басымдуулук кылат. Мындай өзгөрүүлөр таң калыштуу деле эмес жана дүйнөлүк экономиканы өнүктүрүүдө шаардык агломерациялардын өсүп жаткан ролу менен түшүндүрүлөт. Бул курулуш материалдарынын негизинде түзүлгөн таблицалардын маалыматтары менен тастыкталат. World Urban Areas & Population Projections. 11th Annual Edition, January, 2015[2].

Алардан көрүнүп тургандай, 2015-жылдын башына карата калктын саны азайган 25 миллиондон ашык калкы бар 12 ири агломерацияда гана жарым миллиардга жакын тургун жашаган. Мында таблицада келтирилген 13 ичинен 25 (башкача айтканда 50% дан ашыгы) Шанхай кызматташтык уюмуна (ШКУ) мүчө болгон же ШКУга байкоочу статусуна ээ болгон (же аны алууга арыз берген) жана диалог боюнча өнөктөш болгон өлкөлөргө туура келет (бул 13 агломерация таблицада калың курсив менен берилген).

Дүйнөдөгү эң ири шаардык агломерациялар

№ п/п	Название	Страна	Население, тыс. чел. (2015)	Площадь, км ²
1	Токио – Йокогама	Япония	37843	8547
2	Джакарта	Индонезия	30539	3225
3	<i>Дели</i>	<i>Индия</i>	24998	2072
4	Манила	Филиппины	24123	1580
5	Сеул – Инчхон	Республика Корея	23480	2266
6	<i>Шанхай</i>	<i>КНР</i>	23416	3820
7	<i>Карачи</i>	<i>Пакистан</i>	22123	945
8	<i>Пекин</i>	<i>КНР</i>	21009	3820
9	Нью-Йорк	США	20360	11642
10	<i>Гуанчжоу – Фошань</i>	<i>КНР</i>	20597	3432
11	Сан-Паулу	Бразилия	20365	2707
12	Мехико	Мексика	20063	2072
13	<i>Мумбаи</i>	<i>Индия</i>	17712	546
14	Осака – Кобе – Киото	Япония	17444	3212
15	<i>Москва</i>	<i>Россия</i>	16170	4662
16	<i>Дакка</i>	<i>Бангладеш</i>	15669	360
17	<i>Каир</i>	<i>Египет</i>	15600	1761
18	Лос-Анджелес	США	15058	6299
19	Бангкок	Таиланд	14998	2590
20	<i>Калькутта</i>	<i>Индия</i>	14667	1204
21	Буэнос-Айрес	Аргентина	14122	2681
22	<i>Тегеран</i>	<i>Иран</i>	13532	1489
23	<i>Стамбул</i>	<i>Турция</i>	13287	1360
24	Лагос	Нигерия	13123	907
25	<i>Шеньчжень</i>	<i>КНР</i>	12084	1748

Ири шаарлардын өсүү тенденциясы – эң оболу, БУУнун болжолдоолору боюнча 2050-жылга карата жердин шаардык калкынын үлүшү 85% дан (2010-жылы - 51%) ашышы менен мүнөздөлөт. 2025-жылга карата Мумбай (27,4 миллион адам), Лагос (24,4 миллион), Шанхай (23,4 миллион), Жакарта (21,2 миллион), Карачи (20,6 миллион), Пекин (19,4 миллион), Дакка (19,0 миллион) сыяктуу агломерациялардын тездетилген өсүшү күтүлүүдө [3]. Кошулган аймактардын эсебинен метрополитан агломерациясынын аянтын көбөйтүүнү эске алуу менен бул катарда Москва да өз ордун ээлейт.

Кызыктуу факт, учурдагы шаардык агломерацияларда калктын санынын өсүшүн болжолдоонун натыйжалары калктын тыгыздыгы менен дээрлик эч кандай байланышы жок. Башкача айтканда, механикалык логика – «агломерацияда калктын жыштыгы канчалык төмөн болсо, анда жашаган калктын санын көбөйтүү үчүн ошончолук көп резервдер» иштебейт.

Бир жагынан, бул динамикалык өнүгүп келе жаткан агломерацияларда чектеринин чексиз кеңейишине байланыштуу экспансиянын табигый чектери бар экендигин билдирет. Башка жагынан алганда, бул чектелген мейкиндиктерде адамдардын компакттуу жашоосунун жетиштүү жогорку сапатын камсыз кылган тривиалдык эмес чечимдерди издөө зарылдыгы менен шартталган жаңы чакырыктардын бар экенин көрсөтүп турат.

Урбанизация мейкиндик өнүгүүсүнүн жаңы формаларына ээ болуп, шаардык жашоо чөйрөсүнө барган сайын жаңы диапазондорду камтыйт, шаардык жана айылдык отурукташуунун ортосундагы так чектерди бүдөмүктөйт. Баалоолордо жана божомолдордо өсүп жаткан маани шаардык жана айылдык калкка эмес, тиешелүүлүгүнө жараша шаарлардын таасир этүү зонасында жайгашкан жана болбогон аймактарга бөлүнөт. Салттуу дихотомия – айыл жана шаар – акырындык менен жоголуп баратат жана анын ордуна

«айылдык-шаардык континуум» (rural-urban continuum) концепциясы алмаштырылууда, ал отурукташуу жерлерин, эмгек колдонулган жерлерди, жашоо образын жана шаардык жана мурунку айыл тургундарынын баалуулуктарын чагылдыруудан турат.

Белгилей кетсек, ШКУ өлкөлөрүндө шаардык агломерацияларды түзүү процесси күч алууда. Мындан тышкары, бул тыянак агломерациялары дүйнөлүк рейтингдеги алдыңкы 25-орунда турган өлкөлөргө гана эмес, азыркы учурда Топ-100 [5] рейтингинде көрсөтүлбөгөн өлкөлөргө да тиешелүү. Бул тезистин далили катары төмөнкү конкреттүү мисалдарды карап көрөлү:

- Кыргыз Республикасында (2001-жылы негизделген учурдан тартып Казакстан, Кытай, Кыргызстан, Россия, Тажикстан – «Шанхай бешилтигинин» базасында пайда болгон Шанхай кызматташтык уюмунун уюштуруучу-мамлекеттеринин бири болуп саналат) архитектуралык көрүнүшүн жана маданий мурастарын сактоону эске алуу менен шаарлардын борбордук жана тарыхый бөлүктөрүн курууну эске алуу менен шаарларды өнүктүрүүнүн башкы пландарын жаңылоо же иштеп чыгуу жолу менен 2 шаардык агломерация (Бишкек жана Ош) түзүлөт. Каралып жаткан агломерацияны түзүү процессинин натыйжалуулугун жогорулатууга спутник шаарларындагы экономикалык ишмердүүлүктүн жеңилдетилген режимдери, өнөр жайды борбордон акырындык менен жылдыруу жана ишкердик демилгени активдештирүүнүн негизинде аймактарды өз алдынча өнүктүрүү процесстерин өбөлгөлөйт деп күтүлүүдө.

- Казакстан Республикасында (ШКУ мүчөсү 2001-жылы негизделгенден бери) шаардык агломерациялар жөнүндө заманбап идеяларга ылайык өнүгүү жүрүп жаткан шаарларга Алматы, Астана, Чымкент, Актөбө жана Караганда киргизилиши мүмкүн [4] ишинде көрсөтүлгөндөй, Казакстандын шаардык агломерацияларынын калыптанышы илимий, өндүрүштүк жана маданий маалыматтарга жетүү менен шартталган инфраструктуралык-инновациялык натыйжалардын негизинде өсүүнүн келечектүү узак мөөнөттүү уюлдарын түзүү, ири бизнестин келиши, сооданын заманбап форматтарынын пайда болушу, керектөө рыногунун жана кызмат көрсөтүү секторунун товарларынын келечектүү өндүрүшү, ошондой эле энергетиканын жаңы объекттерин, кубаттуу транспорттук комплекстерди, мультимодалдык логистикалык борборлорду жана маалымат түйүндөрүн киргизүү менен байланышат;

Шаардык агломерациялардын акырындык менен калыптанышынын окшош мисалдары ШКУнун башка өлкөлөрүнө да мүнөздүү. Жалпысынан, дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрү жана шаарлары боюнча иш жүзүндөгү, статистикалык жана аналитикалык маалыматтарды талдоо глобалдык дүйнөдө агломерациялардын

келечектеги өнүгүүсүн аныктаган жалпы тенденцияларды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет [5, 2, 4] (ошондой эле тиешелүү маалыматтарды камтыган интернет тармагындагы ресурстарды караңыз [6]). Бул тенденциялар бир нече негизги багыттардын – адамдык потенциалды өнүктүрүү, экономикалык, мейкиндикти өнүктүрүү, шаардык экономика жана инфраструктура, коопсуздуктун нугунда көрсөтүлүшү мүмкүн.

1. Адам потенциалын өнүктүрүүнүн мазмундуу чечмелениши калктын динамикасын жана анын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн комплекстүү баалоо менен байланышкан, билим деңгээлине гана эмес, ошондой эле техникалык-технологиялык жана башкаруучулук инновацияларды кабыл алууга даярдыгына байланыштуу, алардын таралуу ылдамдыгы белгилүү Мурдун мыйзамы менен барган сайын так сүрөттөлөт.

Ошентип, Европа комиссиясынын маалыматы боюнча, акыркы жылдары Европанын ири шаарларынын болжол менен үчтөн бири көбөйүп, үчтөн бири жоголуп, үчтөн бири туруктуу калкты сактап калууда [6].

Негизинен Чыгыш Европанын борборлору (Прага, Будапешт, Бухарест); деиндустриализация жана структуралык трансформация стадиясында турган шаарлар (Ливерпуль, Глазго, Бирмингем, Лейпциг, Дрезден, Турин, Шарлеруа, Льеж, Катовице); «транспорт дарбазалары» (Антверпен, Неаполь, Триест, Абердин). Айта кетчү нерсе, шаарлардын өсүшүнүн жоктугу, ал тургай калкынын азайышы кризистик окуялар менен бир беткей байланышкан эмес: көпчүлүк учурларда калктын азайышы социалдык-экономикалык абалдын жакшырышы жана шаардагы жашоо сапатынын жогорулашы менен коштолот (мисалы, Милан, Вена, Берлин). Башкача айтканда, эмгек акынын татыктуу деңгээли менен атаандаштыкка жөндөмдүү жумуш орундарын сактап калган калк үчүн тарыхый жактан өнүккөн транспорттук жана социалдык инфраструктурага жетүү жөнөкөйлөштүрүлүүдө.

Жаңы өнүмдөрдү, процесстерди, институттарды жана структураларды иштеп чыгуунун жана жайылтуунун чыгармачыл процесси үчүн өзүн-өзү ишке ашырууга ыңгайлуу шаарлар шексиз атаандаштык артыкчылыктарын алышат. Шаарлардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн жаңы маанилүү индикатору – «креативдүү класстын» өнүгүү деңгээли жана инновацияларды өздөштүрүү жана жайылтуу тизмегиндеги негизги орундар үчүн шаарлар ортосундагы атаандаштыктын жаңы предмети пайда болууда. Дал ушул жерлерде калктын реалдуу өсүшү байкалат (мисалы, Лондон, Эдинбург, Амстердам, Копенгаген).

Шаардык жамаат татаалдашып, бөлүнүп-жарылып, адамдын жашоосу борбордон ажыратылууда

(бир адамдан турган үй чарбаларынын үлүшү жогорулап, кирешелердин дифференциациясы, социалдык жана мейкиндиктик сегрегация деңгээли жогорулайт). Шаардык коомчулуктун социалдык биримдигин жогорулатуу, социалдык чыңалуунун деңгээлин төмөндөтүү факторлору шаарлардын атаандаштыгында барган сайын маанилүү болуп баратат. Калктын кыйла аярлуу топторунан чыккандардын социалдык интеграциясынын тийиштүү деңгээлин камсыз кылуу үчүн алар үчүн эмгек рыногунда татыктуу орунду ээлөө мүмкүнчүлүгү барган сайын чоң мааниге ээ болууда. Бул билим берүү, саламаттыкты сактоо жана шаар турмушунун башка чөйрөлөрүндө «социалдык лифт» тутумуна суроо-талаптын өсүшүн шарттайт. Глобалдык рыноктордун түзүлүшү менен билим берүү жана саламаттык сактоо «классикалык», градалык тейлөө тармактарынан маанилүү «экспорттук» тармактарга, бүтүндөй шаарлардын жана региондордун экономикасынын негизине, атаандаштыкка жөндөмдүү шаардык агломерацияларды түзүүнүн катализаторуна айланууда.

2. Экономикалык өнүгүү жана башкаруу.

Шаардын социалдык-экономикалык абалы жана анын шаардык калктуу конуштардын иерархиясындагы орду барган сайын калктын санына эмес, ар кандай деңгээлдеги рыноктордо сунуш кыла турган товарлардын жана кызматтардын топтомунан жана сапатына көз каранды – глобалдуудан локалдууга чейин. Тейлөө жана инфраструктуралык мүмкүнчүлүктөр шаардын жүзүн анын өндүрүштүк адистигине караганда көбүрөөк аныктайт. Учурда Европа Бирлигинин шаардык агломерацияларында жайгашкан беш ири эмгек рыногунда кызмат көрсөтүү сектору жумуш орундарынын 80-90% түзөт.

Дагы бир тенденция – улуттук жана трансулуттук компаниялардын административдик-башкаруу борбору катары шаарларга болгон мамиленин өзгөрүшү. Маалыматтык технологиялардын жана логистиканын өнүгүшүнөн улам, акыркылар баарынан мурда бизнес жүргүзүү үчүн ыңгайлуу чөйрөнүн болушуна багытталган. Бул, мисалы, жаңы америкалык корпоративдик башкаруу борборлорунун – Остин, Даллас, Денвердин атаандаштык артыкчылыгы болуп калды. Ушул эле процесстер Кытай менен Индиянын ири агломерацияларында да активдүү өнүгүүдө.

Ири агломерациялардын жерди пайдалануу структурасында турак жай куруу жана транспорт астындагы жерлер туруктуу үстөмдүк кылат. Акыркы жылдардагы тенденциялар:

а) жер мамилелери чөйрөсүндө чарба жүргүзүүчү субъекттердин аракеттенүү эркиндигин кеңейтүү, экономикалык ишке чектөөлөрдү алып салуу же кыскартуу, бул экономикалык болжолдордун өсүп бараткан белгисиздигинин шарттарында шаарлардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун

зарыл шарты болуп саналат;

б) бардык жерде жайылтууну камтыган жана негизги башкаруу чечимдерин иштеп чыгуу, талкуулоо жана кабыл алуу процессине шаардын тургундарын жана эксперттик коомчулукту кеңири тартууну камтыган башкаруу технологияларынын ар түрдүүлүгүн көбөйтүү;

в) калктын жана бизнестин кызыкчылыктарын эске алуу менен атаандаштыкка жөндөмдүү өнүк-түрүү жана туристтик продуктуларды түзүү, маданияттын жана тарыхтын анык эстеликтерин сактоо долбоорлорун иштеп чыгуу жана ишке ашыруу, курчап турган жаратылыш чөйрөсүн, каада-салттарды, уникалдуу тарыхый-ландшафттык комплекстерди калыбына келтирүү боюнча компетенцияларды түзүү менен байланышкан мамлекеттик башкаруу жаатында "маданий мурастардын менеджменти" адистигинин пайда болушу;

г) мурда шаардын салттуу борборуна багытталган агломерациялардын ичиндеги ар кандай функцияларды децентралдаштыруу. Чындыгында, спутник шаарларында жана перифериялык шаарларда шаардын тарыхый борбору менен шайкеш байланышкан, бирок аны ар кандай мекемелердин ашыкча концентрациясынан түшүргөн илимий-билим берүүчү, маданий, спорттук, инновациялык кластерлер түзүлүүдө.

3. Мейкиндикти өнүктүрүү. XX кылымдын аягына чейин Европанын шаарларында, айрыкча АКШда шаар четиндеги аймактарды өнүктүрүү басымдуулук кылган. Жаңы кылымдын биринчи он жылдыгында карама-каршы тенденция барган сайын байкалууда: шаар четиндеги отурукташуунун жана шаарлардын перифериялык аймактарынын өсүшүнүн басаңдашы, агломерация борборлорунда жана шаарлардын борбордук райондорунда жашоонун жагымдуулугунун жогорулашы. Ири шаарлардын «өндүрүштүк экспансиясы» («сакталып калууда («бош» аймактарда жаңы бизнесте уюштуруу арзаныраак), бирок экономикалык рецессия мезгилинин башталышы менен» мейкиндикти кысуу» тенденциясы айкыныраак байкалды.

«Шаарларды өнүктүрүү: мыкты тажрыйбалар жана заманбап тенденциялар» баяндамасында көрсөтүлгөндөй [7], шаарларды трансформациялоодо жана ыңгайлуу шаардык чөйрөнү түзүүдө мындан кем эмес маанилүү тренд коомдук мейкиндиктерди (аянттарды, скверлерди, сейилдөөчү зоналарды) артыкчылыктуу өнүктүрүү болуп саналат. Алардын айланасында «үчүнчү орун» пайда болот (third place) [8], анын символу катары зымсыз интернет менен шаардык кафе кызмат кылат. Ал ошол эле учурда баарлашуу аймагы, эс алуу зонасы жана чыгармачыл кесиптеги адамдар үчүн жумуш орду болуп саналат. Кызмат көрсөтүүлөрдүн жана креативдүү индустриянын үлүшү өсүп жаткан экономикада коомдук мейкиндиктер ишкер сүйлөшүүлөрдүн орду, иштөө үчүн жай катары

көбүрөөк колдонулууда.

Коомдук мейкиндиктерди өнүктүрүүнүн артыкчылыгы заманбап турак жай курулушунда да өз жолун тапты. Тактап айтканда, Европада акыркы жылдары үй-коммуна идеясы, башкача айтканда, ар кандай функциялары бар (жалпы эс алуу, Спорт жана денсоолукту чыңдоо, тиричилик жана коммуналдык жайлар, жалпы майрамдар үчүн жайлар, балдар үчүн жайлар ж.б.) көп кабаттуу үй идеясы экинчи жолу жаралды.

Турак жайларды өнүктүрүү байланышты жеңилдетүү маселесин эске алуу менен «ар кандай кирешелер менен топторду аралаштыруу» модели боюнча жүрөт. Шаарды натыйжалуу өнүктүрүү, ошондой эле өнүгүүнүн жана шаар аймактарынын көп функционалдуулугун билдирет. Бүгүнкү күндө бир райондун курамында турак-жай жана кеңселер, оюн-зоок борборлору жана дүкөндөр, жада калса өнөр жай ишканалары болушу мүмкүн. Көп функционалдуу өнүгүү жаңы жашоо чөйрөсүн түзөт – ар түрдүү, байланыш интенсифдүү.

4. Шаардык экономика жана инфраструктура. Жаңы шаар куруу жана технологиялык чечимдерди издөөнүн негизги багыттарына төмөнкүлөр кирет:

- Турак жай фондунун жалпы көлөмүндө ижара турак жайынын үлүшүн көбөйтүү зарылдыгы. Азыркы учурда, кылымдын экинчи жарымына мүнөздүү болгон жеке менчиктеги турак жай үлүшүнүн өсүү тенденциясы көпчүлүк өнүккөн өлкөлөрдө тескерисинче өзгөрдү. Бул көптөгөн шаарларда ижара турак жай үлүшүнүн динамикалык өсүшү менен тастыкталат (мисалы, Нью-Йоркто бул үлүш турак жай фондунун 70% дан ашат);

- Муниципалдык (же мамлекеттик) социалдык турак жай фондун башкарууну жеке операторлорго өткөрүп берүү, социалдык турак жайды Коммерциялык жүгүртүүгө киргизүү (ижарачынын сатып алуу мүмкүнчүлүгү же социалдык турак жай фондунун бир бөлүгүн жеке инвесторлорго сатуу);

- Жаңы өздөштүрүлүп жаткан шаар четиндеги аймактарга социалдык турак жай куруудан баш тартуу. Бүгүнкү күндө өнүккөн өлкөлөрдө социалдык турак жай коммерциялык турак жай менен чектеш болушу үчүн, калыптанган шаардык чөйрөдө, анын ичинде борбордук аймактарда чакан участкаларду колдонууну артык көрүшөт. Мындан тышкары, азыркы эски имараттын социалдык турак жайы үчүн «чекиттүү» реконструкциялоо кеңири жайылууда;

- Имараттардын жана инженердик коммуникациялардын энергиялык натыйжалуулугун жогорулатуу. Энергияны үнөмдөөчү шаарды түзүүгө жардам берген эң актуалдуу шаймандардын катарына төмөнкүлөр кирет: генерациялоонун алдыңкы ыкмалары, анын ичинде тригенерация – электр энергиясын, жылуулукту жана суукту айкалыштырып өндүрүү. Бул

механизмдерди бир убакта колдонуу бара-бара болот автономдуу, Туруксуз шаарлардын түзүлүшүнө алып келет. Айрыкча Германиянын Фрайбург шаары 2045-жылга чейин өзүн толук энергия менен камсыз кылышы керек.

Балким, эң революциялык өзгөрүүлөр шаардык агломерациялардын транспорттук инфраструктурасын өнүктүрүү чөйрөсүндө болуп жатат, бул келечекте шаардыктар жолдо күнүнө 30 мүнөттөн ашык эмес убакыт коротууга багытталган. Бул чөйрөдөгү негизги тенденция-анын аныкталбаган адамдардын чөйрөсүн ташууну камсыз кылуучу материалдык жана техникалык каражаттардын жыйындысы катары кароо эмес, транспорттук кызматтарды көрсөтүүгө карата социалдык контракттын прототиби катары иштеши.

Шаардын транспорттун пландаштыруунун эң натыйжалуу ыкмасы бүгүнкү күндө координацияланган мультимодалдык транспорт системасынын концепциясы катары таанылууда [9]: жөө жана велосипед (турак жайлардын ичинде), жеке автомобиль (шаар четиндеги жана шаарлардын ортосундагы кыймылдарда), коомдук (шаардын борборуна саякаттоодо).

Акыркы 15-20 жылдагы эң маанилүү тенденциялардын бири коомдук транспорттун артыкчылыктуу өнүгүүсү болду, бул мегаполистердин жеке унаалардын көптүгүнө дээрлик «баңгизатка» көз карандылыгын азайтууга, чексиз тыгындарда туруудан өндүрүштүк эмес убакытты кыскартууга жана атмосферага зыяндуу чыгындыларды азайтууга мүмкүндүк берет. Мүнөздүү акценттер рельстүү коомдук транспорттун (жеңил рельстүү трамвайлардын) кайра жаралуусуна жана автотранспортту муниципалдык ижарага берүү системасынын пайда болушуна байланыштуу, бул негизинен өнөр жайы өнүккөн өлкөлөрдө гана эмес, ШКУ өлкөлөрүндө да жайылтылып жаткан «жеке коомдук транспорттун» иштөө моделинин прототиби болуп саналат.

Шаардык агломерациялардын экологиялык көйгөйлөрүн чечүү барган сайын актуалдуу болуп баратат. Белгилүү «бизден кийин да топон суу» формуласы менен сүрөттөлгөн жана курчап турган жаратылыш чөйрөсүнүн дээрлик чексиз ассимиляциялык потенциалы жөнүндө өтө кеңири таралган жаңылыштыкка таянган логика бара-бара тарыхта калды деп айтуу аша чапкандык эмес. Анын ордуна экополис, «жашыл шаар», («булганбаган шаар» жана башкалар түшүнүктөрү келет. Чындыгында, бул глобалдык экологиялык кризистин алдын алуунун бирден-бир жолу, мисалы, планетанын калкынын жарымынан көбү сапатсыз суу ичүүгө аргасыз болушат жана абанын булганышынан улам каза болгондордун саны жылына болжол менен жети миллион адамды түзөт [10].

5. Коопсуздук жана шаарды өнүктүрүүдө маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын

ролу. Ири шаарлардагы коопсуздук турак жайды тандоодо негизги факторлордун бири болуп саналат. Ошентип, АКШ шаарлары үчүн кылмыштуулуктун деңгээлинин бир пайыздык пунктка жогорулашы турак жайдын чарчы метринин баасын 336 долларга азайтат. Заманбап шаарда адамдар бир тектүү Социалдык чөйрөдө жашоону жана өзүн коопсуз сезүүнү каалашат жана керек. Бул муктаждык социалдык «аралашуу» тенденциясы менен татаал жана карамакаршылыктуу өз ара аракеттенүү шартында пайда болот, анын максаты ар кандай социалдык топтордун өз ара аракеттенүүсүн күчөтүү, сегрегациянын экстремалдык көрүнүштөрүн болтурбоо.

Азыркы учурда маалыматтык коопсуздук маселелери барган сайын актуалдуу болуп баратат, анткени маалыматтык-коммуникациялык технологияларды (МКТ) өнүктүрүү жана аларды заманбап шаардын көйгөйлөрүнүн кеңири чөйрөсүн чечүү үчүн колдонуу акыркы убакта шаарды өнүктүрүүнүн негизги тренддеринин бири катары каралууда. Бүгүнкү күндө жакынкы келечекте шаарлардын көрүнүшүн олуттуу өзгөртүүгө жөндөмдүү МКТны өнүктүрүүдөгү беш маанилүү тренддин бар экендигин белгилөөгө болот. Бул кызматтардын жана кызматтардын бардык түрлөрүнө алыстан жетүү; «акылдуу» шаардык инфраструктура; коомдук жана маалыматтык коопсуздукту камсыз кылуу үчүн МКТ-чечимдерин киргизүү; «нерселердин интернетти»; зымсыз коммуникациялык технологияларды өнүктүрүү [2].

Жыйынтыктап айтканда, ШКУ өлкөлөрүндө шаардык агломерацияларды калыптандыруунун каралган заманбап тенденцияларын эске алуу конкреттүү агломерациялардын жана жалпысынан Шанхай кызматташтык уюмуна кирген өлкөлөрдүн глобалдык атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга

өбөлгө түзөт. Мамлекеттин, бизнестин жана калктын узак мөөнөттүү кызыкчылыктарын макулдашууга негизделген, ШКУ өлкөлөрүнүн шаардык агломерацияларынын өнүгүүсүнүн позитивдүү динамикасы аларга мегаполис – Минотаврдын заманбап лабиринти деген белгилүү максаманы жокко чыгарууга бардык мүмкүнчүлүктөрдү берет.

Адабияттар:

1. Вертинская Т.С. Минск шаарынын спутник шаарларын бирдиктүү агломерация катары өнүктүрүү стратегиясы жана механизми. // «Россиянын аймактары: модернизациялоонун, инновациялык жана технологиялык өнүктүрүүнүн стратегиялары жана механизмдери» эл аралык илимий-практикалык конференциясынын материалдары. - Москва, 31-май -1-июнь, 2012-жыл.
2. Глазчев В.Л. Чек арасыз шаар. - М.: Басылышы. «Келечектин аймагы», 2014.
3. Улуттук баяндама: «Шаарларды өнүктүрүү: мыкты тажрыйбалар жана учурдагы тенденциялар». - М.: «КЕМ типографиясы», 2011.
4. Смирнягин Л.В. Агломерация: оң жана терс жактары. // Шаардык альманах. 3-чыг. - М.: «Шаардын экономика институту» фонду, 2008.
5. Чиканаев А. Ири шаарлардын жана агломерациялардын актуалдуу көйгөйлөрү. // «Чоң шаардын актуалдуу көйгөйлөрү: архитектуралык теория жана практика». / Эл аралык илимий-практик. конфер. материалдары, Алматы, 2013.
6. Glaeser E. (2008) Cities, Agglomeration, and Spatial Equilibrium (The Linacre Lectures). - Oxford University Press, USA
7. Улуттук баяндама: «Шаарларды өнүктүрүү: мыкты тажрыйбалар жана учурдагы тенденциялар». Орусия, 2014.
8. Demographia. World Urban Areas & Population Projections. 11th Annual Edition, January, 2015. <http://www.demographia.com/db-worldua.pdf>
9. 7 million premature deaths annually linked to air pollution.// World Health Organization, Media centre, 25 March 2014 // <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2014/air-pollution/en/>